

چشم‌انداز روشن و امیدوارکننده محاسبات نجومی در اثبات هلال*

آیه‌الله حاج شیخ اکبر هاشمی رفسنجانی

رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام

بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم، الحمدلله و السلام علی رسول‌الله و آله. ابتدا این توفیق دست‌اندرکاران را به مناسبت برگزاری دومین گردهمایی استهلال تبریک می‌گویم و یاد و خاطرهٔ مرحوم دکتر عدالتی را گرامی می‌دارم که با عشق و علاقه به این مسألهٔ بسیار مهم می‌پرداختند و تأسف می‌خورم که جای ایشان در اینجا واقعاً خالی است. خداوند رحمت و اسعۀ خود را نصیب روح عالی آن مرحوم کند. متذکر می‌شوم که در بدو امر قرار بود کمی دیرتر سخن

* مستخرج از سخنرانی افتتاحیهٔ دومین گردهمایی تخصصی دوسالانهٔ رؤیت هلال (فقهی -

بگویم، اما چون برنامه دیگری نیز در پیش است که امکان به تأخیر انداختن آن نیست ناچار شدم از آقای مهندس میرسلیم تقاضا کنم که سخنرانی من کمی زودتر آغاز شود. سپس ان شاء الله از سخنرانی‌های تخصصی دانشمندان حاضر استفاده می‌کنیم و جامعه را نیز در جریان بحث‌های مطرح شده قرار می‌دهیم.

از نظر من این‌گونه تلاش‌های علمی که برای حلّ مشکل رؤیت هلال صورت می‌گیرد اهمیت بسیاری دارد و تداوم آن را نیز از مهم‌ترین کارها و وظایف اهل علم و دانش، بخصوص حوزه‌های علمیه، می‌دانم و البته متأسف هم هستم که چه طور به چنین مسأله مهمی که آثار علمی آن فراوان است - نسبت به بسیاری از کارهای بزرگ که انجام می‌دهیم - چه در گذشته و چه هم‌اکنون، این اندازه کم توجهی شده است! و خود نیز معتقدم که نمی‌توان این بحث را به صورت‌های جنجالی یا نمایشی و یا صرفاً با برگزاری همایش‌های خیلی بزرگ حل و فصل کرد بلکه احتیاج به دقت، ظرافت، مطالعه، تحقیقات عمیق و محاسبات مسائل شرعی و اجتماعی و سیاسی هست تا بتوان با توجه به همه اینها بحث رؤیت هلال را پی‌گیری کرد و به نقطه‌ای مطمئن رسید و خاطر مردمی را که با عقایدشان سروکار داریم آرام نمود. زیرا امروزه شاهد هستیم که بسیاری از مردم ما برای آغاز ماه مبارک رمضان یا تعیین عید سعید فطر، علی‌رغم تصریح تقویم رسمی کشور اسلامی و به‌رغم اظهارات صریح علما و فتاوا، گاهی به صورت انفرادی تصمیم می‌گیرند و برای مثال به مسافرت می‌روند تا احتمالاً خلاف شرعی انجام نداده باشند. البته این که چنین عملی درست است یا نه، بحث دیگری

است ولی باید توجه داشت که هموطنان ما دقت فراوانی دارند. فی‌المثل آنان در مکه یا مدینه و یا اینکه آیا فلان روز یوم‌الشک است یا نه، همچنین برای قربانیشان، برای رفتن به منا و در کُلّ برای مناسکشان تصمیمات انفرادی می‌گیرند و گاهی حتی خود را به خطر می‌اندازند! این نشان می‌دهد که آنها در نهایت قصد دارند به وظایف شرعیشان عمل کنند و در واقع می‌خواهند در این باره مطمئن شوند. این موضوع ابعاد وسیعی دارد و در همهٔ جامعه گسترده است و حساسیت متشرعه در انجام وظایف دینی کم هم نمی‌شود.

البته باید بپذیریم که بحث رؤیت هلال ابعاد سیاسی و اجتماعی مهم دیگری نیز دارد و فی‌المثل همان مسألهٔ فقدان هماهنگی دنیای اسلام در این خصوص است که از نقاط ضعف مهم روز امت اسلامی محسوب می‌شود و عواملی از پی دارد که افرادی آگاه حتماً باید پیش‌تاز شوند تا این عوامل تسفرقه‌انگیز و اختلاف‌زا را بر طرف کنند؛ بخصوص در مواقعی که فرصت‌های تاریخی و زمان‌های حساس دست می‌دهد که در این‌گونه موارد تنها هماهنگی جهان اسلام می‌تواند پاسخگو باشد و بنابراین همهٔ ما باید از پیش آماده باشیم. امروزه دیگر ممکن نیست با برگزاری مراسم عید فطر آن هم به صورتی پراکنده، بهرهٔ کافی از آن برداشت. همچنین نمی‌شود ایام حج را دچار تردید کرد، زیرا طراحی حج یکی از بزرگ‌ترین کارهای اسلام و یک حرکت جهانی برای جمع آمدن انسان‌های مؤثر با نیت‌های خالص و قلوب آمادهٔ شنیدن سخن حق در نقطه‌ای از زمین است و خوب که دقت کنیم در می‌یابیم انگیزه و هدف چنین گرد هم آمدنی، بیش از همه هماهنگ کردن،

وحدت و نزدیک کردن افکار مسلمین به یکدیگر است. لذا اگر بنا باشد احکامی از این قبیل که داریم در بین حاضران در مکه معظمه باعث تفرقه و نفاق و در نهایت نفی و اثبات شود، این خود ضد انگیزه و موجب تخریب کارها است. البته بخوبی می‌دانیم که از صدر اسلام به مسأله رؤیت توجه شده و در سیر تاریخ نیز این موضوع همواره محل عنایت بوده است به گونه‌ای که در مقاطعی از زمان، علمای هیئت کارهای بسیار ارزشمندی انجام داده‌اند و از قضا اگر کار مهمی هم صورت پذیرفته بحق به توسط همین مسلمان‌ها بوده است، ولی به‌رغم همه اینها و مع‌الأسف تا چند دهه قبل همچنان مسأله قابل توجهی به حساب نمی‌آمد. در صورتی که بحمدالله در سال‌های اخیر احساس می‌شود که حرکتی عمیق آغاز شده است و به پیش می‌رود و گام به گام راه توسعه را می‌پیماید.

از برگزاری گردهمایی نخست تا امروز که در حدود دو سال می‌گذرد، همان‌طور که آقای مهندس میرسلیم نیز اشاره کردند، اکنون حقیقتاً شاهد پیشرفت‌های چشمگیری هستیم. آن روزها مسأله رؤیت هلال با چشم مسلح جداً مورد تردید بود، ولی امروز بخش عمده این‌گونه بحث‌ها برای مراجع حل شده است و بسیاری از ایشان پذیرفته‌اند که برای رؤیت از دوربین هم می‌توان استفاده کرد و این توفیق بزرگی است. موضوع استفاده از تلسکوپ هم که بیش از دوربین مورد شک بود بحمدالله وارد مدار قبولی شد و من پیش‌بینی می‌کنم که بزودی دیگر جزو سؤالات و موارد بحث نخواهد بود.

آنچه اکنون بسیار مهم است و از این پس باید در باره آن به‌طور جدی کار

چشم‌انداز روشن و امیدوارکننده...

شود - و به فعالیت‌های تبلیغاتی هم نیاز ندارد - این است که در مقولهٔ رؤیت هلال کارهای ابداعی صورت پذیرد. برای مثال مهم این است که ما بتوانیم محاسبات دقیق علمی را به جای رؤیت بنشانیم و علمای دینی بپذیرند که محاسبات علمی می‌تواند مسؤولیت رؤیت را به عهده گیرد و این کار دشواری نیست، زیرا آن محاسبات به لحاظ مبنا و منطق دقیق‌تر هم می‌تواند باشد و بدون تردید احتمال خلاف و اشتباه نیز در آنها کمتر است؛ بخصوص نسبت به مواقعی که افرادی ادعای رؤیت می‌کنند و این در حالی است که صرفاً مخیله‌شان چیزهایی را هنگام رؤیت خلق کرده است! اما محاسبات علمی به هیچ وجه این را نمی‌گوید، بویژه امروزه که رایانه‌های بسیار توسعه‌یافته در اختیار داریم که حتی ذره‌ای اختلاف در آنها راه نمی‌یابد. بنابراین چنانچه نرم‌افزارهای دقیق و درستی به کار بریم و محاسبات، قوانین و ضوابط مورد نیاز را به آنها بدهیم، تردیدی نمی‌ماند که پاسخ‌های مطمئن‌تر و دقیق‌تری هم دریافت کنیم. لذا امیدوارم روزی فرا رسد که محاسبات علمی به جای رؤیت پذیرفته شود و فتاوا نیز آن را بپذیرند؛ گرچه بر این باورم که در این راه گام‌های مؤثری برداشته و توفیقات بزرگی کسب کرده‌ایم ولی کارها هنوز ادامه دارد و من به شما اطمینان می‌دهم که آن‌قدرها دشوار نیست، بلکه حوصله و پشتکار می‌طلبد.

با اطلاعی که من از مبانی دینی دارم و یقین هم دارم که اسلام برای بشر تا قیامت دین خاتم است و از این پس پیغمبری نخواهد آمد، معتقدم اگر بخواهیم از اسلام چیزی بفهمیم باید خودمان آن را دریابیم و لذا نمی‌توانم حتی تصوّر کنم که خداوند، دینی ناقص فرستاده و به ما گفته است که

بقیه‌اش را باید خودتان بفهمید و از طرفی وعده می‌فرماید که دیگر پیغمبری هم نمی‌آید! این موضوع نه با عدل، نه با حکمت و نه با علم پروردگار اصلاً سازگار نیست و قطعاً آن‌گونه است که دین مبین اسلام می‌تواند جواب مسائل را بدهد و ما هم نیاز داریم که پاسخ مسائل و از جمله پیچیدگی‌های مباحث رؤیت هلال را داشته باشیم، چرا که هر ایرانی مسلمان و مسلمین دیگر به‌طور مستقیم، و بقیهٔ فِرَق نیز به‌طور غیر مستقیم با این مسأله سر و کار پیدا می‌کنند. البته در علوم دیگر هم همین‌گونه است و همواره با مشاهده و تجربه و نظایر آن بود که علم پیشرفت کرد. در ضمن باید توجه دهم که در حال حاضر بسیاری هستند که آن‌قدرها هم منتظر رؤیت به آن معنا نمی‌مانند.

آوردن مثالی از دانش شیمی، موضوع را روشن‌تر می‌کند. امروزه میکروسکوپ‌های بسیار قوی موسوم به الکترونی وجود دارد که تا چندی قبل نبود و دانشمندان با این ابزار قادرند ذرات بنیادی را هم ببینند و بر اثر این مشاهده‌ها است که آنها به راه حل‌ها و پاسخ بسیاری از ابهام‌ها می‌رسند. یعنی محاسبات دقیق ریاضی دربارهٔ ذراتی که قابل مشاهده هم نباشد به همان اندازهٔ ذرات رؤیت‌پذیر، در مراکز تصمیم‌گیری و تحقیقاتی دنیا پذیرفته است و بر اساس آن محاسبات است که برنامه‌ریزی می‌کنند، تصمیم می‌گیرند و در نهایت اقدام می‌نمایند. به تعبیر دیگر آنان به همان میزانی که با استدلال، منطوق و محاسبه به نتیجهٔ علمی می‌رسند، به همان اندازه هم بدان عمل می‌کنند. منتها نباید از نظر دور داشت که دنیا هنوز هم وسوسهٔ نیاز به رؤیت را دارد! برای مثال اگر به موجودات بسیار ریز و غیر قابل رؤیتی توجه

چشم انداز روشن و امیدوارکننده...

کنیم که هر قدر به پیش برویم می بینیم ذرات ریزتر و ناشناخته تر می شوند تا جایی که به جزء لایتجزایی برسیم که در گذشته از واقعیت طبیعت مولکولها خیلی فاصله داشت و یا به موجودات بسیار کوچک تر و سایر اجسام غیر قابل رؤیت ولو با میکروسکوپ و یا قوی ترین ابزارهای دیدگانی، همان گونه که دانشمندان ممالک پیشرفته در چنین مواقعی به محاسبات متوسل می شوند ما نیز آن قدر خود را اسیر رؤیت (خواه با ابزار یا بدون آن) نکنیم و به وسیله محاسبه حرف بزنیم و با دانش تصمیم گیری کنیم. این کار در همه بخش های علوم در جهان صورت می پذیرد و بخوبی هم دارد پیش می رود؛ گرچه همین وسوسه رؤیت که ما اکنون در مبحث مشاهده هلال داریم، می تواند در همه رشته ها و مراکز تحقیقی مطرح باشد ولی دنیا بتدریج دارد راه خویش را پیدا می کند.

علوم فضایی انصافاً در جهان کنونی ساعت به ساعت پیش می رود. سفینه های فضایی که از سال ها پیش پرواز کرده و در فضا به گردش درآمده و به سوی کرات دیگر سیر کرده اند، اطلاعات ارزشمندی ارسال می کنند و حتی ذرات و غبارهای پراکنده اعماق فضا را در میدان های خاص خود جذب و آنها را به زمین مخابره می نمایند و اینها همه از دستاوردهای عصر فضا است که بسیار جوان نیز هست. متأسفانه مسلمانان در این بخش ها کارهای مهمی انجام نداده اند؛ گرچه حق مسلمین بیش از آن بود، آن هم با توجه به تعبیرات و اشاراتی که در قرآن کریم هست که می فرماید آنچه در آسمانها و زمین است مسخر شما است.

باری، امروزه دنیا با سرعتی وصف ناپذیر به پیش می رود و ما نیز باید

بدانیم که اکنون زمان آن رسیده است که دنیای اسلام وارد بحث‌های بسیار عمیق‌تر، اساسی‌تر و بنیادی‌تری شود و شاید یکی از مسؤولیت‌های مرکز تحقیقات استراتژیک نیز ورود به همین مباحث باشد و بر این مرکز است که بدرستی برنامه‌ریزی کند و در این باره به‌طور جدی گام بردارد و با همراهی حوزه‌ها و دانشگاه‌ها کارهای اساسی را آغاز نماید.

به هر حال من از این همکاری نسبتاً مساعد حوزه و دانشگاه و همه رشته‌های مختلف علوم در بحث رؤیت هلال تشکر می‌کنم و به شما بشارت می‌دهم که علایم توفیق‌تان را عمیقاً در حوزه‌ها مشاهده کرده و می‌کنم، و چون فاصله خیلی زیادی بین دو گردهمایی نیست ان‌شاءالله در گردهمایی سوم، شما موفق شده و توانسته باشد جواز بسیاری از محاسبات را در رؤیت هلال اخذ کنید.

در خاتمه امیدوارم دنیای اسلام نیز از نتایج این گردهمایی بهره‌مند شود و خداوند از شما راضی باشد. والسلام علیکم ورحمةالله وبرکاته.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

